

**REFLEXIÓN SOBRE O ASPECTO TEÓRICO
DA TRADUCIÓN NA FORMACIÓN DO TRADUTOR¹
Moruwawon Babatunde Samuel**

L'Université d'Ado Ekiti
tmoruwawon@yahoo.com

[Recibido 03/09/09 ; aceptado 26/10/09]

Resumo

A importancia que os teóricos lle outorgan á teoría da tradución é moi significativa. A precaria calidade de moitas traducións débese, indiscutiblemente, a que os tradutores non dominan o desenvolvemento normal do proceso da tradución. Este artigo repasa as achegas da teoría da tradución e acaba afirmando que a fidelidade na tradución tan só se pode asegurar cun dominio competente, profundo e teórico.

Palabras clave: Teoría da tradución, fidelidade, proceso de tradución

Abstract

The relevance accorded to Translation theory by scholars is critical. Bad quality in most translations is undoubtedly due to the fact that translators do not master the normal development of the translation process. This paper reviews the contributions of translation theory and ends up claiming that fidelity can only be achieved through a competent, thorough and theoretical mastery.

Introdución

A teoría da tradución baséase na lingüística. Dende o momento en que os estudantes, licenciados ou posuidores dun título universitario francés ou estranxeiro, se matriculan na ESIT (Escola Superior de Intérpretes e Tradutores), están convencidos de que traducir é aquilo que atinxe as correspondencias e os estudos lingüísticos. Agora ben, a tradución atinxe as linguas: o uso dunha lingua vai paralelo á propiedade de adquirir e almacenar coñecementos

¹ Tradución galega de Lucía Rouco

non verbais. A tradución tampouco é unha excepción para Marianne Ledérier (1985:87). Insistindo nesta idea, Georges Mounin (1963:16) afirma que:

toute opération de traduction (...) comporte, à la base, une série d'analyses et d'opérations qui relèvent spécifiquement de la linguistique, et que la science linguistique appliquée correctement peut éclairer plus et mieux que n'importe quel empirisme artisanal.

Dedúcese que cómpre esclarecer a palabra teoría e teoría da tradución. Unha teoría é o conxunto de ideas, de conceptos abstractos, máis ou menos organizados, aplicados a un eido concreto. Trátase dun conxunto de regras e consellos orientados ao uso, é dicir, un grupo máis ou menos nutrido de hipóteses sobre un tema estudado ou non.

A tradución e a fidelidade

A tradución é unha operación que se aplica a unha lingua. Esta operación consiste en pasar os elementos dunha lingua a outra, e tan só eses elementos, asegurándose de que conservan, na lingua de chegada, a súa importancia relativa, así coma o seu ton, sen deixar de ter en conta as culturas ás que corresponden a lingua de partida e a lingua de chegada, respectivamente. O tradutor debe respectar o estilo do autor orixinal mais convén saber cal é a actitude que se debe mostrar en relación co autor e co tradutor. Insistimos en que o tradutor debería respectar o escritor que está a traducir e conseguir que se vexa reflectido na lingua de chegada. Ademais, o tradutor debe ser consciente da súa personalidade e agochala o mellor posible para introducir a intención do autor mediante o seu estilo. Os diferentes teóricos, preocupados polos problemas da tradución dende hai décadas, diferencian xeralmente varios tipos de tradución. Jakobson (1963:79) distingue tres tipos principais:

- a. La traduction intralinguale ou reformulation, qui consiste en l'interprétation des signes linguistiques au moyen d'autres signes de la même langue.
- b. La traduction interlinguale ou traduction proprement dite, qui consiste en l'interprétation des signes linguistiques au moyen d'une autre langue.
- c. La traduction intersémiotique ou transmutation, qui consiste en l'interprétation des signes linguistiques au moyen de systèmes des signes non linguistiques.

O labor do tradutor nunca é sinxelo. A súa responsabilidade, segundo Ladmiral (1994:18), consiste en elixir o menor dos males: debe distinguir o que é esencial do que é prescindible. As súas eleccións de tradución virán determinadas por unha elección fundamental relacionada coa finalidade da tra-

dución, co público final, co nivel cultural e coa familiaridade que se lle outorga tendo en conta o autor traducido e a lingua e a cultura orixinais (...); os lentes do tradutor serán «des verres colorés» ou «des verres transparentes», respectivamente. O concepto de fidelidade ao autor e ao texto debe definir o proceso e o produto final do tradutor na súa tentativa por restituír o material textual.

A polémica da fidelidade ao contido ou á forma xa non tería razón de ser porque ningunha tradución funciona tan só no eido do contido ou da forma, xa que contido e forma non son realmente incompatibles. Edmond Cary (1963) sitúa o problema da fidelidade no núcleo do eterno debate ao afirmar que:

La fidélité à l'original, principe invariablement proclamé par tous les traducteurs et qui n'en mène pas moins aux plus étonnantes contradictions, est sans doute la notion centrale du débat autour de la traduction et dont chaque siècle exhume à nouveau le dossier.

A fidelidade suscitou, e aínda segue a suscitar, moitas controversias. Aínda que cree polémica, esta noción traduce, en ampla medida, o problema dun posicionamento do tradutor na súa relación co orixinal e co lector e determina a existencia do vínculo desexado entre o orixinal e a súa tradución (ibíd.:45). Dese problema clave da tradución, que é a fidelidade, deriva unha gama de conceptos como:

La traduction littérale et la traduction libre, la traduction des mots et la traduction du sens, la fidélité à la forme et la fidélité au fond, la fidélité au corps et la fidélité à l'âme, l'imitation et la recreation, la fidélité et la trahison, l'exotisme et la naturalisation, la traduction source et ciblisme, le vrai et le beau, l'exactitude et la beauté, la possibilité et l'impossibilité (...) (ibíd.:46).

A fidelidade ao orixinal é un criterio primordial de tradución que xa non só reivindicán os tradutores relixiosos, senón tamén os tradutores literarios. Se o tradutor é totalmente fiel ao texto orixinal, corre o risco de deformalo. Cómpre dicir que se hai que cinguir exactamente a todo o léxico e a todas as expresións do texto orixe, e traducilos palabra por palabra pero expresándoos sentido por sentido. Analizamos unha noción moi apreciada na tradución literaria: a tradución é a recreación na lingua de chegada. Con esta idea de recreación, non se menciona a oposición dualista entre fidelidade e traición, entre forma e sentido. Para outros, traducir é rivalizar con ela e, se se rivaliza, xa non se trata de ser fiel ao texto orixe.

Así pois, a primacía do sentido é, con máis razón, imprescindible para que o público final obteña o mesmo proveito do texto orixinal, posto que traducir é establecer unha comunicación entre o emisor e o receptor. Ademais, como toda comunicación, suscita «une certain degré d'entrepris ou une déperdition

d'information». Queremos resaltar que, na tradución, o texto é esencial. Sen o texto, non hai tradución, nin teoría da lingua, nin teoría da tradución.

Teoría da tradución

A continuación, trataremos a contribución da teoría da tradución. A teoría da tradución, tal como a reflectiu Nida nos seus estudos sobre a tradución da Biblia, baséase no behaviorismo de Bloomfield. Os teóricos da tradución provocan certas confusións sobre a clasificación da teoría da tradución. O mundo sempre evolúe no ámbito artístico, económico, político, social e científico e, ante ese desenvolvemento, a profesión do tradutor valórase e transfórmase aínda máis. Debido a esta complexidade do mundo moderno, hai algunhas traducións erradas feitas por «charlatáns» que pasan por traducións. Estamos ante o feito real de cuestionar o que se entende por tradución dada esa mala tradución. A formación do tradutor non só debe estar ao servizo dun proxecto instrutivo, senón que tamén debe estar relacionada co desenvolvemento da personalidade do tradutor.

Tamén abrangue o feito de que o tradutor adquira unha boa formación no aspecto teórico da tradución, do poder cognitivo global da tradución. A preocupación teórica no tocante á tradución xurdiu na segunda metade do século XX. Eugène A. Nida, en G. Garnier (1985:29), estuda as teorías da tradución dende o punto de vista cronolóxico e exponas na seguinte orde:

- (a) teoría filolóxica
- (b) teoría lingüística
- (c) teoría sociolingüística

A teoría filolóxica interésase polas categorías gramaticais e léxicas dunha lingua á outra, das que nacen as teorías lingüísticas de Vinay e Darbelnet (1968), que atinxen, sobre todo, os textos literarios. Ao botar unha ollada á tradución, considerándoa como un elemento de comunicación, ben intranacional ou ben transnacional, o terceiro rango da teoría parece xustificar as teorías sociolingüísticas de Maurice Pergnier (1993). Porén, aínda queda por mencionar a teoría interpretativa de Danica Seleskovitch e Marianne Ledérer, baseada no seguinte desenvolvemento: en establecer que o proceso consistía en entender o texto orixinal, en desverbalizar a súa forma lingüística e en expresar, noutra lingua, as ideas que se entenderon e os sentimentos que se sentiron (Marianne Ledérer, 1994:11). George Steiner tamén a denominou teoría hermenéutica, segundo a cal a arte de traducir os sinais verbais se pode dividir en catro fases (George Steiner, 1975). A confianza inicial require que o tradutor entenda o autor e o texto que vai traducir para entrar na escuridade e no espírito do autor do texto orixinal. A segunda fase explica a comprensión, o recoñecemento e a interpretación dos elementos lingüísticos, dun estilo condensado e fundamental. A terceira etapa refírese ao sentido estrito do léxico e a cuarta fase

establece a fidelidade na tradución. O tradutor tan só é fiel no seu labor cando plasma o equilibrio semántico do texto, de maneira que xurda unha mensaxe auténtica do texto de partida no texto de chegada (Ilupeju M.A., 1999:66). A insuficiencia da teoría lingüística fai que naza, nos anos sesenta e setenta, a teoría sociocrítica. Grazas ás investigacións publicadas por Claude Duchet (1976), tanto Régine Robin coma Marc Angenot (1985) resaltaron a función comunicativa do texto literario (Matthew Iwuchukwu, 2007:157). Esta teoría considera a literatura non só coma un simple produto, senón tamén coma un factor de produción da sociedade, posto que vehicula valores estéticos, éticos e sociais que poden contribuír tanto á transformación da sociedade como á súa perpetuación tal como é (Hans Robert Gauss, 1978:78). Calquera texto literario que se refira á tradución ten que ver co mundo da imaxinación e da cultura. Calquera teoría da tradución representa unha teoría do significado e da exploración da comprensión. Segundo Roman Jakobson e Rusen, en Marianne Ledéer (1985:89):

Personne ne peut comprendre la signification du mot « cheese » à moins d'avoir une connaissance non linguistique du fromage (...) personne ne peut comprendre le mot « cheese » sans connaître la signification attribuée à ce mot dans le code lexical anglais.

A lingua parece a única presente e pode mobilizar completamente as percepcións. A tradución require que o sentido estea totalmente desvinculado do seu aspecto verbal para poder plasmar as formas e a interpretación esixidas pola lingua de chegada. Aínda que o escritor queda fóra dun sistema lingüístico determinado, o tradutor debe saber como traelo do exterior. Cómpre resaltar que o estilo é unha parte integrante da mensaxe, xa que é a perspectiva dende a que un autor a ve e de aí xorde a obriga do tradutor de adoptar esta mesma perspectiva do escritor do orixinal para reproducir a mesma mensaxe e o mesmo efecto. Vinay e Darbelnet (1968:37) afirman que «Le traducteur (...) part du sens et effectue toutes ses opérations de transfert à l'intérieur du domaine sémantique».

Esta afirmación resume que existe un desaxuste entre o significado dun léxico e o seu sentido nun texto determinado. Posto que é o contido cognitivo do texto o que constitúe a pedra angular de toda actividade tradutora, é evidente que, para o tradutor, os coñecementos extralingüísticos son tan imprescindibles coma os coñecementos lingüísticos, xa que ninguén sabería entender o sentido dun enunciado, e aínda menos volvelo expresar na lingua meta, sen estar perfectamente familiarizado co seu referente. A primacía do sentido é maior porque, sen coñecer o sentido da mensaxe orixinal, córrese o risco de que a comprensión estea errada e de que a tradución sexa un fracaso.

Pola súa parte, Vinay e Darbelnet (1968) propoñen sete solucións para as dificultades da tradución. As tres solucións directas abranguen o préstamo,

o calco e a tradución directa, mentres que as catro solucións que interveñen como procedementos de tradución oblicua son: a transposición, a modulación, a adaptación e a equivalencia. Estas propostas teñen certos límites. Segundo J. R. Ladmiral (1994:20) :

(...) cette classification des sept différentes solutions à apporter aux difficultés de traduction apparaît elle-même un peu formelle, dans la mesure où les trois premières solutions proposées restent en deçà de ce qu'est véritablement l'activité traduisante, et où la septième et dernière va au-delà : l'emprunt, le calque et le mot-à-mot ne sont pas encore de la traduction, et l'adaptation n'est déjà plus une traduction (...) le concept d'« équivalence » a une validité extrêmement générale. (...) Il est notamment bien difficile d'en distinguer clairement ce qui est appelé une « modulation ».

Parécenos que o reto que supón a tradución merece que se estuden todas as vías que lle permitan cumprir mellor a súa función. A reflexión sobre a teoría da tradución pretende dar a coñecer a súa relación coa práctica e investigar as trabas na tradución. Esta é complementaria á práctica da tradución, pois ninguén é capaz de vulgar se unha tradución é boa ou mala sen ter un coñecemento competente do que é a equivalencia.

Despois dunha investigación sobre o porqué desta teoría, Robert Larose (1985:406) recolle as distintas opinións dos seus estudantes, que cursan eses estudos polas seguintes razóns:

- saber os seus propios coñecementos xerais;
- descubrir os diferentes autores e as diferentes teorías sobre a tradución;
- coñecer os distintos puntos de vista sobre a profesión do tradutor;
- chegar a formar unha opinión propia sobre cal é a mellor maneira de traducir ou de vulgar unha tradución;
- estudar os trazos xerais dos grandes autores;
- mellorar os coñecementos en tradución, na profesión e nas teorías.

A implantación da teoría da tradución cubriu a vía cara á integración dos compoñente cultural e lingüístico do discurso como elementos da operación.

En tradución, a experiencia é unha noción carente de todo sentido se non se sustenta nunha formación seria na teoría da tradución que lle permita ao tradutor adquirir a técnica, interiorizar o obxectivo que debe alcanzar e obter os medios para conseguilo, pero tamén que lle permite estar suficientemente lúcido para non confiar cegamente nas súas forzas. As respostas de Robert Larose fornecen unha reflexión xeral e necesaria para estudar, entender e sistematizar mellor o proceso para levar a cabo a tradución. Grazas a esta teoría, a comprensión inmediata e a especificidade da tradución traducen «l'apprenti traduc-

teur» nun especialista práctico dunha disciplina exacta: a tradución. Posto que a tradución é unha disciplina exacta, quedan por descubrir os mecanismos, os principios teóricos e os procedementos técnicos para poder traducir.

A modo de conclusión

Aínda que non se pretende que este discurso sexa exhaustivo, e despois de ter falado da tradución como unha disciplina exacta cunhas técnicas concretas, chegamos ao punto de concluír que esta teoría comparte a teoría da literatura, da lingüística e da comunicación. Na tradución, o proceso de transformación repousa, en grande medida, nas esixencias lingüísticas e teóricas.

Dominar as regras morfosintácticas de dúas linguas, así como saber escribir e describir as súas particularidades, son as competencias que debe posuír un tradutor prudente. Estas competencias permítenlle entender ben a mensaxe do texto orixe e podelo transformar, de maneira fiel, na lingua meta. Así pois, illar a teoría que rexe este proceso tradutor supón o fracaso da actividade tradutora.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- CARY, E. 1963. *Les grands traducteurs français*. Ginebra: Georg.
- DARBELNET, J. 1970. "La traduction littérale ou traduction libre ?" *Meta*, vol. 15, n.º 3.
- GARNIER, G. 1985. *Linguistique et traduction*. Caen: Paradigme.
- JAKOBSON, R. 1963. *Essai de linguistique générale*. París.
- KELLY, L.G. 1999. *The true interpreter : a history of translation theory and practice in the West*. New York: St. Martine's Press.
- KARLE DEJAN LE FÉAL. 1987. "La traduction à l'approche de l'an 2000 : repensons l'exercice et la formation professionnelle". *Meta*, vol. 32, n.º 2, P. 91-215.
- LAROSE, R. 1985. "La théorie de la traduction: à quoi ça sert ?" *Meta*, vol. 30, n.º 4.
- LAMIRAL, J. R. 1994. *Traduire : théorie pour la traduction*. France: Gallimard.
- LEDÉRE, M. 1994. *La traduction aujourd'hui*. París: Hachette-Livre.
- LEDÉRE, M. 1985. "L'interprétation, manifestation élémentaire de la traduction". *Meta*, 30-1, Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal. P. 25.
- MAL'CUK, I. 1978. "Théorie de langage, théorie de traduction". *Meta*, vol. 23, n.º 4.
- MOUNIN, G. *Les problèmes théoriques de la traduction*. París: Gallimard. 1955.
- PERGNIER, M. 1993. *Les fondements socio-linguistiques de la traduction*. Presses de l'Université de Lille, Edition Remaniée. P. 212.

- VINAY, J.-P., DARBELNET, J.-L. 1968. *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*. Paris: Didier.
- XU, J. 1999. "Réflexion sur les études de problèmes fondamentaux de la traduction", *Meta*, XLIV. P. 46-60.